

RAZVOJ GASILSKE TERMINOLOGIJE V SLOVENŠČINI

Mateja Jemec Tomazin¹

Povzetek

Gasilska terminologija v slovenščini je začela nastajati že mnogo pred ustanovitvijo prvega gasilskega društva na Slovenskem. S preučevanjem starejših virov pa lahko vidimo, da je jedrna terminologija sicer ostala nespremenjena in jo poznamo še danes, nekatera poimenovanja pa so se zaradi različnih vplivov spremenila, čeprav označujejo skoraj iste pojme kot v preteklih stoletjih.

THE DEVELOPMENT OF FIREFIGHTING TERMINOLOGY IN SLOVENE

Abstract

Firefighting terminology in Slovene began to develop long before the establishment of the first firefighting association in Slovenia. The study of older resources shows that the core terminology has remained largely unchanged and is still used today, but some designations have shifted due to various influences, even though they refer to almost the same concepts as in previous centuries.

¹ dr., Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 2, Ljubljana, mateja.jemec-tomazin@zrc-sazu.si

RAZVOJ GASILSTVA NA SLOVENSKEM GOVORNEM PROSTORU

Prvi požarni redi

O organiziranem varstvu pred požarom na Slovenskem priča več virov, ki omenjajo uvedbo nočnih čuvajev po večjih naseljih, da bi sistematično spremljali okolico zaradi morebitnega izbruha požara. Strnjena naselja so že od nekdaj predstavljala izziv za požarno varnost. Osnove varstva pred požarom lahko v bistvenih lastnostih po pisnih in drugih virih spremljamo skozi vso zgodovino. Njihova skupna izhodišča so, da je požare treba 1) preprečevati; če kljub prizadevanjem pride do požara, ga je treba 2) čim prej odkriti in 3) čim hitreje pogasiti, pri tem pa je treba ves čas 4) omejevati in preprečevati nastanek nepotrebne škode.

V *Postavi sa volo ogna v' mejstih, inu terjih na Krajnskim* iz leta 1795 beremo:

De bi je nefrejzha tiga ftrafhniga ogna, katęra mejfta inu tęrge na desheli, vezhi dejl sa volo pománkanja tę potrebne perprave sa obraniti, inu gafsiti, tolikajkrat sadęne, odverniti mogla, jo Njih Zęfsarska fvetloft fkusl enu povęlje od 2o. Octobra 1792. sa fhtajerfko deshęlo leto poftavo vún dali, katęra je sdaj tudi sa

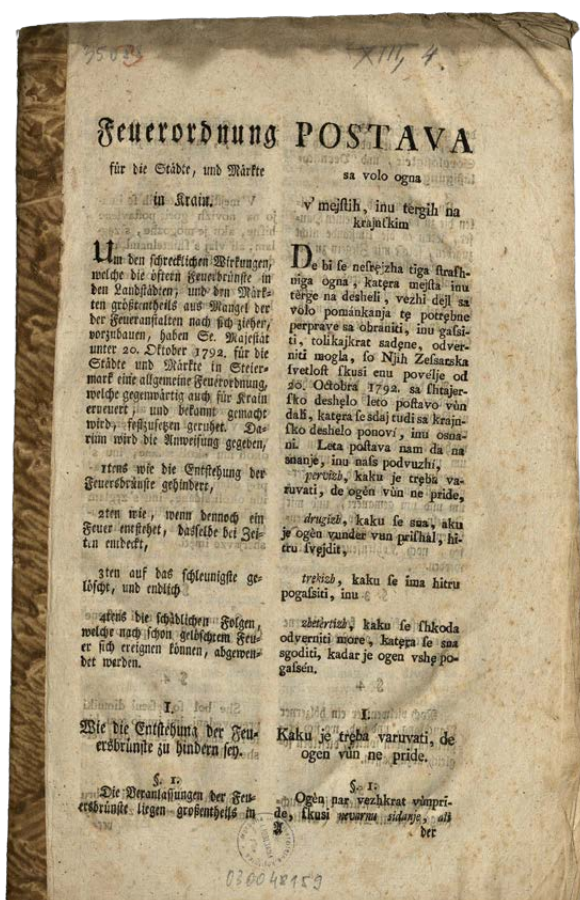
krajnfko deshelo ponoví, inu osnani. Leta poftava nam da na snanje, inu nafs podvuzhí,

pervizh, kaku je tręba varuvati, de ogęn vún ne pride, *drugizh*, kaku fe sna, aku je ogęn vunder vun prífhal, hitru fvejdit, *trekizh*, kaku fe ima hitru pogafsiti, inu *zhetęrtizh*, kaku fe fhkoda odverniti more, katęra fe sna sgoditi, kadar je ogen vshe pogafsęn.

Iz tega obdobja izhaja tudi frazem *biti plat zvona* 'opozarjati na neposredno nevarnost', ko so morali brez dodatnega povelja v zvonik teči učitelj, mežnar ali cerkveni hlapec, močno zvoniti in delati hrup tudi z bobnom, v smeri požara podnevi izobesiti zastavo, ponoči pa luč.²

Zanimivi drobcí preteklih stoletij kažejo, kako zelo zgodaj so naši predniki poudarjali pomen ustrezne priprave in urjenja oseb za gašenje, poudarjali pa so tudi organiziranost in upoštevanje pravil, redno vzdrževanje naprav in skrb, da bo v strnjenih naseljih dovolj vode za gašenje. Vsaka hiša v naselju je morala imeti tudi namensko opremo, npr. poseben čeber za gašenje ter lestev, s katero so lahko splezali na streho. Večje znanje (in posledično večjo

² 40. člen: »/.../ na turni podnevi enu banderu, po nozhi pak eno laterno s'goręzho luzhjo vun obęfjiti; ter fe tudi s'bobnam larma naredi.«

Slika 1: *Feuerordnung* iz leta 1795 hrani Narodna in univerzitetna knjižnica, dostopen pa je tudi v Digitalni knjižnici Slovenije.

Figure 1: *Feuerordnung* (English: *The Fire Regulation*) from 1795 is kept by the National and University Library, and is also accessible via the Digital Library of Slovenia.

vklučenost) zaradi boljše izurjenosti so pričakovali od obrtnikov, zlasti zidarjev, pečarjev, tesarjev, kovačev, ključavničarjev in dimnikarjev, vodenje pa je bila naloga župana, sodnika ali okrajnega glavarja.

Najzanimivejši podatek iz navedenega požarnega reda (konec 18. stoletja) pa je v 60. členu opisani dostop za prve posredovalce, in sicer: *Treba je tudi jkerbēti, de je pot, kir se voda, inu perprave sa gasiti k' ogni nojsijo, frej pufhena, inu de je ponozhi svitla*. Na poimenovalni ravni torej še ne poznamo *gasilnih naprav* (*perprave za gasiti*), vsebinsko pa navodilo ostaja še danes popolnoma nespremenjeno – intervencijska pot naj bo prosta.

V požarnem redu sledijo še konkretna taktična navodila, kako in na katero oddaljenost je treba postaviti ročne brizgalne, kako hladiti vrata in okna ter preprečevati širjenje s priročnimi gasilnimi sredstvi, npr. zemljo, gnojem, kamni, opeko. Opisan je tudi

(dovoljeni skrajni) ukrep podiranja sosednjih hiš in odkrivanja streh z namenom preprečevanja širjenja požara, na požarišču pa mora ostati straža, da se ne bi tleči ostanki znova razplamteli.

Bratovščine svetega Florjana – začetki zavarovalništva

Pred organiziranim delovanjem prostovoljnih gasilskih društev lahko spremljamo še razvoj »ognenskih« bratovščin, v katere so bili (prostovoljno) včlanjeni posamezniki, ki so tako zaščitili svoje premoženje. Leta 1831³ je izšla knjižica z naslovom *Postave al sa popadno resloshenje, teh Postav, te ognensfke, al Svetga Florjana bratovshne, katera je gor' postavljena, u teh treh deshelah, na Stajarskim, Kranjskim ino Korojskim*.

Neimenovani prevajalec je zanimivo opozoril, da njegov prevod ni za tiste, ki »imenitno slovenščino« obvladajo, temveč je namenjen razumevanju.⁴ To je pomembna lastnost strokovnega sporazumevanja in zlasti terminologije tudi danes. Med dolžnostmi in pravicami članov je posebej omenjeno aktivno preprečevanje nastanka večje škode med gašenjem, zanimiva je tudi dosledna raba poimenovanja *pogoreuz* (danes bi bil *pogorelec*) za lastnika premoženja, ki ga je prizadel požar. Dolžnost aktivnega gašenja je omenjena posredno, poudarjena pa je finančna plat odločitve za gašenje, zaradi česar naj bi člani bratovščine plačevali manj za zaščito svojega premoženja.

Ustanovitev prvih požarnih bramb in organizirana gasilska služba

Na razvoj strokovnega jezika vselej pomembno vplivajo tudi družbene okoliščine. Čas razsvetljenege absolutizma in razsvetljenstva v drugi polovici 18. stoletja je sicer spodbudil načrtno prevajanje vladarjevih odredb v slovenščino,⁵ vseeno pa se je bilo treba potruditi tudi za ustrezna slovenska poimenovanja, kar je s svojim delovanjem spodbujal zlasti Žiga Zois. Večji razvoj slovenske terminologije vseh strokovnih področij lahko spremljamo ob

³ To je kljub 19. stoletju še čas pred črkarsko pravdo in uveljavitvijo gajice kot črkopisa v slovenščini.

⁴ Na prvi strani Predgovora: »/.../ de bi tajisti, u svojej navadnej Sprahi lofhe en sapopadik, te naprave sadobili, ino temo drugemo resloshit mogli.« (opb. MJT: Upoštevano je črkovanje izvirnika, čeprav gre za očitne pravopisne napake.)

⁵ Odredbe so bile zavezujoče in tako so se tam uporabljena poimenovanja razširila. Že v tistem času so prevajalci uporabili nove skovanke namesto že uporabljenih in tako lahko opazujemo vzporedno terminologijo. Več prim. Jemec 2007, 386–387.

prevajanju učbenikov v 19. stoletju.⁶ Ob tem pa je gasilstvo šele iskalo svoje mesto v jeziku, kar velja tudi za nemško govorno območje nekdanje habsburške monarhije, ko so se skupaj z razvojem opreme (prve gasilske cevi so sešili iz usnja v 17. stoletju na Nizozemskem⁷) oblikovala tudi taktična priporočila, ki so izšla v obliki *vadbenih redov*. Prizadevanja za slovenska poimenovanja so bila zelo močna, močan pa je bil tudi vpliv slavizacije, saj so si nekateri slovenski politiki prizadevali za tesnejše povezovanje z drugimi slovanskimi narodi. Nekateri posamezniki so zagovarjali tudi enoten slovanski (takrat poimenovan tudi *ilirski*) jezik, kar je že leta 1853 odločno zavrnil Fran Miklošič kot urednik *Pravno-politične terminologije v avstrijskih slovanskih jezikih*, ko je poudaril, da se slovenščina, hrvaščina in tudi srbščina med seboj razlikujejo in zato ni dovolj zgolj en termin v jugoslovanskem narečju.⁸ Skupna državna tvorba je omogočala podobno kulturno okolje, zato so bila metaforična poimenovanja (npr. *rdeči petelin* kot oznaka za požar, zlasti na ostrejših) razumljiva in uporabljena tako v nemščini kot slovenščini.

Društvena dejavnost v habsburški monarhiji je bila dovoljena šele po letu 1860, zato tudi v sosednjih deželah nastanejo gasilska društva v šestdesetih letih. Z vidika organizacije gre za samostojne pravne osebe, z vidika terminologije pa so seveda uporabljali poimenovanja, ki so se uporabljala in kot taka niso bila »novost« v jeziku.

Da se strokovni jezik ves čas razvija, dokazuje tudi dopisovanje med Franom Levcem, urednikom Ljubljanskega zvona in prvega slovenskega pravopisa, objavljenega leta 1899, ter Karlom Štrekljem, jezikoslovcem in etnologom, ki je služboval po več mestih takratne habsburške monarhije, na Dunaju je bil urednik državnega zakonika, v Gradcu pa profesor slovanskih jezikov. Jezikoslovci takratnega časa so zelo aktivno iskali primernejša slovenska poimenovanja tudi z zgledovanjem po drugih, zlasti zahodnoslovanskih jezikih, in tako je Štrekelj leta 1890 svetoval, da naj se za nemški *freiwillige Feuerwehr* uporablja *prostovoljna požarna straža* (in ne več *prostovoljna požarna bramba*).⁹ Po drugi strani pa je glagol *gasiti*, ki je osnova za izpeljanko *gasilec*, znan že v starocerkveni slovanščini (od 11. stoletja) in ga s tem korenem poznajo vsi slovanski jeziki.

SLOVENŠČINA IN GASILSTVO

Slovenščina je danes uradni jezik na območju Republike Slovenije in v Evropski uniji. Status uradnega jezika zagotavlja polno funkcionalno razvitost na vseh področjih, saj država namensko podpira polno jezikovno opremljenost, k čemur spadajo tudi terminološki priročniki, zlasti terminološki slovarji.¹⁰ Sodobni terminološki priročniki so rezultat analize strokovne literature in potreb uporabnikov.¹¹ Terminološki slovar katerega koli področja je torej namenjen standardizaciji terminologije, s čimer se odpravita dvojnost in potencialna dvoumnost pri označevanju pojmov, zmanjšajo se komunikacijski šumi, urejena terminologija pa postane tudi eden izmed merljivih kazalnikov razvitosti strokovnega področja.¹² Usklajena terminologija zahteva nenehno preverjanje terminov in poimenovanj, da ne nastaja nepotrebna vzporedna terminologija, ki bi ovirala učinkovito komunikacijo.¹³

Danes je v skladu z načeli odprte znanosti veliko strokovne literature prosto dostopne, zato bi pričakovali, da bo vzporedne terminologije manj. Na področju gasilstva lahko spremljamo sistematično prizadevanje za slovenske strokovne vire že vse od ustanovitve prvih gasilskih društev. Pomemben vir terminologije je bila in je še vedno revija *Gasilec*, ena izmed treh najstarejših revij, ki na Slovenskem izhaja neprekinjeno od konca 19. stoletja.¹⁴ Revija *Gasilec* je poleg priročnikov omogočala enotnejšo rabo terminologije, saj je zlasti njena velika naklada omogočila branje revije skorajda vsem gasilcem v društvih in na domu. *Gasilec* je začel izhajati leta 1897, sprva v »obeh deželnih jezikih«, torej slovenščini in nemščini. Pomembno je, da je osnovno poslanstvo revije bilo in ostalo pospeševanje prostovoljnega gasilstva in da so že od začetka objavljali »poučljive« sestavke, saj je vsa leta posebna rubrika namenjena izobraževalnim temam z nazornim opisom postopkov, npr. pri

¹⁰ Kot politični dokument je pomembna resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko, zdaj veljavna se bo iztekla leta 2025. V njej je izrecno zapisano: »Za ohranitev slovenščine kot strokovnega jezika bo treba še naprej sestavljati terminološke slovarje različnih strok in področij človekovega življenja in delovanja.«

¹¹ Jezik se razvija in je rezultat skupine govorcev, ne gre za odločitve in jezikovne izbire posameznikov. Če za slovenščino danes velja, da se v splošni slovar uvrsti tista beseda (leksem), ki se pojavlja v več kot 50 različnih besedilih (t. i. *spodnja meja*), je ta meja v terminologiji nižja, saj za vse termine nimamo dovolj zapisanih besedil, hkrati pa je poimenovanje med uporabniki ustaljeno in uveljavljeno. Tudi jezika stroke torej ne preučujemo (samo) v pisnih virih, temveč je primarna oblika govor. Prim. tudi Škrubej, 2017.

¹² Prim. npr. Cabre, 2003; Faber, Lopez Rodriguez, 2012.

¹³ O uporabi novih poimenovanj zaradi nepoznavanja ustaljenih terminov in težav, ki nastanejo pri uporabi zakonodaje, prim. tudi Bratanič, 2004.

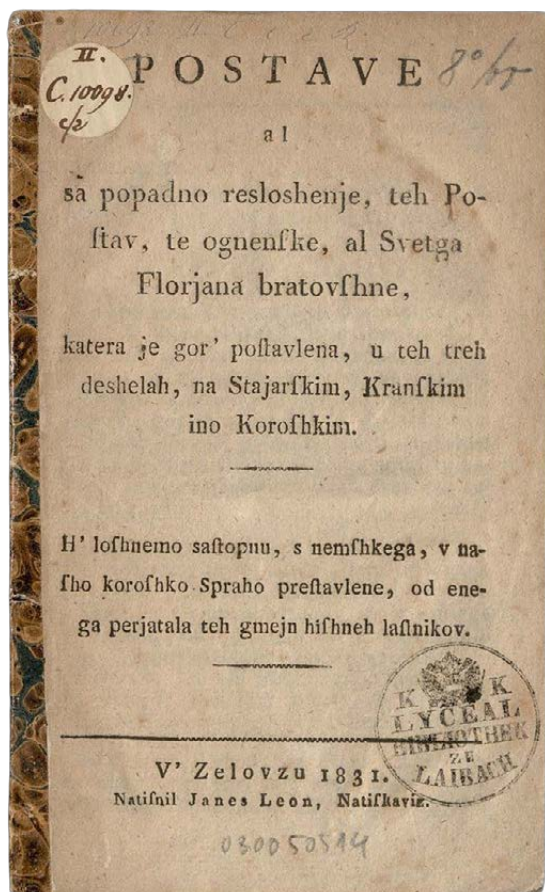
¹⁴ Več o gasilski strokovni literaturi v 20. stoletju prim. Jemec Tomazin, 2024.

⁶ O tem več Žigon, Almasy, Lovšin, 2017.

⁷ O tem več Oellig, 2023.

⁸ Več o razvoju slovenskega pravnega jezika v 19. stoletju prim. Jemec Tomazin 2010.

⁹ Natančnejše o tem Smolej, 2023.

Slika 2: Prevod *postav* iz nemščine kaže jezikovni razvoj, ki je poskušal pokazati enakovrednost slovenščine tudi v strokovnem jeziku.

Figure 2: The translation of *postav* (English: rules) from German reflects a linguistic development attempting to prove the equivalence of Slovene also in technical language.

postavljanju cevi, oddaljenosti od gorečega objekta, varovanju pogorišča. Prednost strokovnega tiska je tako usvajanje novih terminov ob opisovanju novih operativnih postopkov ali seznanjanju z dogodki.

Poveljevanje v slovenščini in vidna vloga Ignacija Merharja

Povelja niso tipični termini, saj gre za minimalna besedila, ki zahtevajo določen odziv posameznika ali skupine, torej predvidevajo izvedbo dejanja. Prav v gasilstvu so se že ob ustanovitvi prvih gasilskih društev odpirala vprašanja slovenskega poveljevanja. Večkrat omenjena je bila zgodba Ignacija Merharja, ki je bil zaradi poveljevanja gasilcem v Ljubljani v slovenščini leta 1880 celo nekaj ur zaprt. Njegovo vodilo je bilo: »Nemškega poveljevanja ne potrebujemo! Čemu bi se mučili slovenski gasilci z nerazumljivo nemščino, čemu bi slovensko poučevali, nemško pa ukazali storiti, ko nam tega ni treba!«

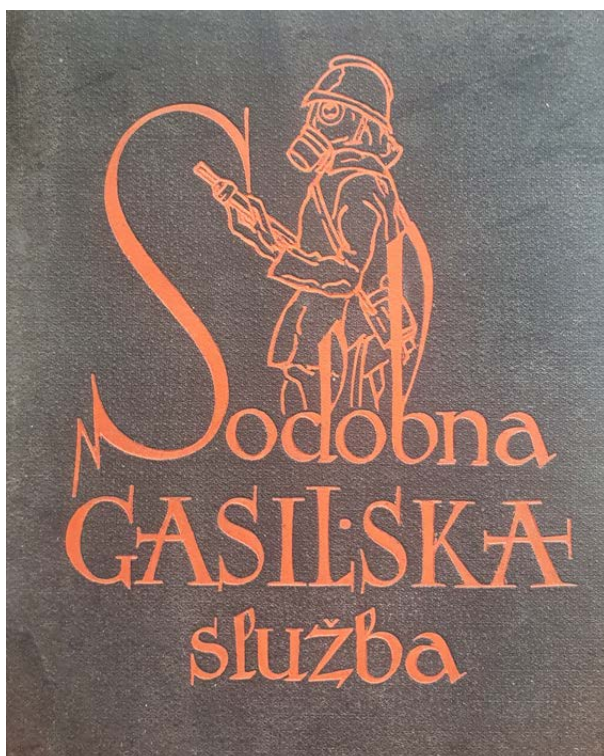
(Merhar 1886). Ignacij Merhar, poveljnik gasilskega društva v Dolenji vasi, je izdal leta 1886 (z letnico 1887) *Vadbeni pravilnik za slovenske prostovoljne požarne brambe*.¹⁵ Zanimivo je, da uporablja termin *ognjegasci* namesto takrat tudi razširjenih *požarnih brambovcev*. Merhar je vsaj iz takratnih časopisov gotovo poznal vojaško slovensko poveljevanje in knjige Andreja Komela, pl. Sočebrana, ki je kot poveljnik v avstrijski vojski slovensko poveljevanje utemeljeval z načelom, da ga morajo vojaki takratnih dežel razumeti. V njegovem polku je bilo veliko Slovencev, svoje delo pa je namenjal tudi drugim častnikom, ki so v svojih enotah imeli Slovence. Ozemlje današnje Slovenije do leta 1991 ni bilo ozemlje samostojne države. Jezik vojaškega poveljevanja v vojski je bil najprej nemški, zatem srbohrvaški, gasilci pa so s poveljevanjem v slovenščini in kot uniformirana (množična) skupnost predstavljali nekakšno simbolno slovensko vojsko.¹⁶

SLOVENSKI IN TUJI GASILSKI TERMINOLOŠKI VIRI

Urejena terminologija nekega strokovnega področja predstavlja terminološki vir. V času, ko je prevladovala knjižna oblika, sta bila to zlasti slovar ali leksikon, v sodobnem času tudi terminološke baze. Razlika med vrstami terminoloških virov je zlasti v konceptu. Slovar je navadno abecedno urejen, predstavlja pojmovni sistem, saj so definicije pripravljene tako, da so vanje vključeni nadrejeni pojmi. Tako je npr. *tlačna cev* definirana kot 'gasilska cev standardiziranih dolžin in premerov s spojkama na vsaki strani, odporna proti tlačnim obremenitvam, ki je namenjena izdelavi cevovoda od črpalke do mesta nanosa gasila ali rezervoarja, s čimer se omogoča prenos vode po dolžini', potem pa je *gasilska cev* kot nadrejeni pojem definirana kot 'priprava za dobavo gasilnega sredstva, navadno vode, od mesta odvzema do mesta porabe, ki je izdelana iz umetnih vlaken in gumiranih prevlek, dodatno je lahko zaščitena z odpornimi materiali proti nevarnim snovem in ima na obeh straneh spojki, ki omogočata medsebojno spajanje več priprav ali priključkov končne gasilske armature'. Leksikon načeloma vsebuje več informacij, lahko

¹⁵ Tiskani izvod hrani Narodni muzej Slovenije, v okviru digitalizacije pomembnih slovenskih monografij s področja gasilstva pa bo objavljen tudi v digitalni obliki.

¹⁶ Gasilci so bili tudi zaradi tega pomemben narodotvorni element slovenskosti, vseeno pa je bilo kar nekaj izstopov. Prim. npr. zapis o delovanju Požarne brambe Žalec, ko je prav zaradi slovenskega poveljevanja izstopilo nekaj članov na <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/slovensko-poveljevanje/>.

Slika 3: Prvi gasilski terminološki slovar v slovenščini je pripravil Janez Furlan v priročniku *Sodobna gasilska služba*.

Figure 3: The first firefighting terminological dictionary in Slovene was compiled by Janez Furlan in the manual *Sodobna gasilska služba* (English: *The Contemporary Fire Service*).

predstavi razvoj nekega orodja, razlike med posameznimi kraji, torej ima dodatne informacije, ki niso zgolj povezane s pojmom. V slovenščini nimamo gasilskega leksikona, je pa v nemškem govornem okolju poznan *Lexikon der Feuerwehr*, ki bo predstavljen v nadaljevanju. Terminološka baza je zaradi digitalne oblike lahko urejena po več merilih in je temelj (vsega) znanja nekega področja. Na prvi pogled je to najboljša izbira, ki naj bi zagotavljala največ informacij. Kljub vse naprednejšim tehnologijam pa je še vedno treba premišljeno dodajati informacije, zagotovljena mora biti sledljivost sprememb, precej težav je tudi s trajnostnostjo podatkov in zbiranjem istovrstnih informacij.¹⁷ Pri izbiri terminološkega vira je pomembna odločitev, katere informacije vključiti.¹⁸ Poznamo več možnosti, pri dvojezičnih (ali večjezičnih) slovarjih so lahko vključeni samo

termini v izbranih jezikih, lahko so dodane še definicije poleg tujejezičnih ustreznikov, so pa tudi slovarji, ki opozarjajo na poimenovanja, ki jih stroka zavrača kot neustrezna.¹⁹

Za gasilstvo tudi v svetovnem merilu terminoloških virov ni na pretek, čeprav so z razvojem interneta in mednarodnimi projekti objavljeni različni področni terminološki sezname, nekakšni glosarji, težko pa bi govorili o načrtnem terminološkem delu. V nadaljevanju so predstavljeni slovenski in nekateri tujejezični terminološki viri s področja gasilstva.

Slovenski terminološki viri

Slovensko nemški slovarček – del monografije Janeza Furlana Sodobna gasilska služba, Ljubljana, samozaložba, 1935, 8 strani

Gre za prvi obsežnejši seznam gasilskih terminov v priročniku v slovenskem jeziku. Glede na vsebino priročnika lahko govorimo o sodobnem pristopu k posredovanju ob izrednih dogodkih, posebej pa opozarja tudi na zaščitno opremo. Nekateri termini, vključeni v slovar, se še zmeraj uporabljajo, npr. *cevni mostiček* (nem. *Schlauchbrücke*), ne uporablja pa se oznaka za funkcijo *plezalca* (nem. *Steiger*), ker je to danes *napadalec*. V sodobni gasilski terminologiji je opuščen tudi termin *vnetišče* (nem. *Entzündungspunkt*) in ga nadomešča natančnejši termin *temperatura vžiga* (nem. *Entzündungstemperatur*). Avtor je na koncu monografije dodal popravke zaradi »neljubih pomot«. Z novim pravilnikom, ki ga je med nastajanjem priročnika sprejela Jugoslovanska gasilska zveza, so opustili termin *gasilska četa* za poimenovanje gasilske taktične formacije in ga nadomestili s *požarnim rojem*.²⁰

Izrazoslovje gasilskega materiala (zbirka Gasilska knjižnica, 7), Ljubljana, Gasilska zveza LRS, 1953, 49 strani

Po vzoru zbirke krajših priročnikov žepne velikosti, ki so v nemškem govornem okolju poznani kot *Rote Hefte*, so začeli gasilci tudi drugod po Evropi izdajati žepne

¹⁷ Načeloma terminološke baze v celoti niso javno dostopne, lahko pa so javno dostopne njihove informacije prek uporabniškega vmesnika ali iskalnika. Med konceptualno preprostejšimi oblikami so npr. večjezični prodajni sezname specializirane opreme s kratkimi opisi, npr. za različno vrsto tehniko.

¹⁸ Najprej je treba izbrati naslovnik. Pri terminoloških slovarjih, ki se izdelujejo na ISJFR, je najpomembnejše načelo strokovnjaka, v primeru gasilstva so torej glavni naslovniki in uporabniki (prostovoljni in poklicni) gasilci, varnostni inženirji in ne popolni laiki, saj je pomembna osnovna raven predznanja, ki omogoča prepoznavanje pojmovnega sistema.

¹⁹ Na Slovenskem so takšne informacije vključene v Čebelarški terminološki slovar in Slovenski smučarski slovar; npr. nestrokovno je *damski med*, nevtrarno pa *akacijev med* v čebelarstvu ter npr. *ekstremno smučanje*, ki ima nevtralni ustreznik *alpinistično smučanje*. Označevalnik nestrokovno je bil problematiziran kot tip informacije v terminološkem viru v Jemec Tomazin, Humar, 2013.

²⁰ *Požarni roji* so se prenehali uporabljati že v 50. letih 20. stoletja z izdajo serije knjižic Gasilska knjižnica.

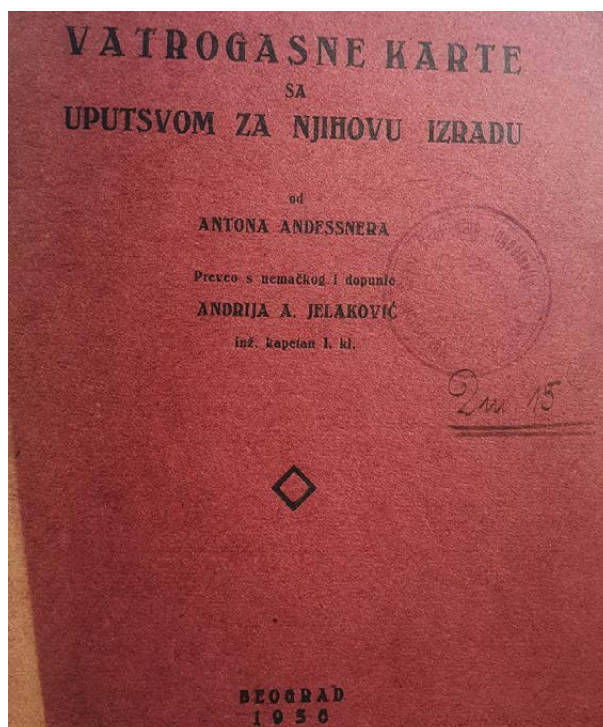
tematske priročnike. Že pred drugo svetovno vojno je v slovenščini izšlo nekaj knjižic, npr. *Gozdni požari* ing. Zmaga Ziernefelda (Maribor, Tiskarna sv. Cirila, 1939). Poudariti je treba, da so to avtorski priročniki, in ne le prevodi nemških izvirnikov, vsekakor pa je bila in je še danes nemška strokovna literatura pomemben vir za strokovni razvoj gasilstva in gasilske literature tudi na Slovenskem. Vseeno je že pred drugo svetovno vojno vse več literature izdajala Jugoslovanska gasilska zveza zgolj v srbohrvaščini, najpogosteje so bili to dopolnjeni prevodi nemških izvirnikov, npr. *Vatrogasne karte sa upustvom za njihovu izradu*, Beograd, 1936.

Izrazoslovje gasilskega materiala so pripravili člani Strokovno-tehničnega sveta pri Gasilski zvezi LRS z željo, da bi tako označili opremo v skladiščih, prav tako pa naj bi sprejete termine uporabljali prodajalci gasilske opreme. Zaradi želje po uveljavitvi nove terminologije ta knjižica vsebuje tudi *nepravilne izraze*, avtorji so v uvod celo zapisali: »V kolikor taki nepravilni nazivi niso vpisani, se prav tako kot vpisani ne smejo uporabljati, lahko pa jih posamezniki v knjižici vpišejo, toda le iz razloga, da se novi naziv dobro spozna in nakaže prepoved uporabe dosedanjega naziva.« Zapisano je treba razumeti v času, ko je nastalo, vseeno pa je vsakemu jezikoslovcu povsem jasno, da v jeziku takšnih prepovedi ni mogoče popolnoma uveljaviti, še posebej, če novo poimenovanje ne izpolnjuje terminoloških načel ustaljenosti, gospodarnosti in vsebinske ustreznosti.²¹ V omenjeni knjižici so tako že omenjeni *cevni mostiček* z varianto *mostiček* za cevi prepovedali in predpisali *zaščitni mostiček*. Zanimiva je tudi prepoved termina *avtocisterna*, pravilno naj bi bilo *avtotank* z *brizgalno*. Celo v vrstni red določujočih pridevniških sestavin so posegli in namesto *trodelne raztezalne lestve* predpisali *raztezalno prenosno tridelno lestev*. Glede na ustaljeno rabo in današnja poimenovanja lahko ocenimo, da slovarček kljub legitimni želji po urejanju terminologije ni močnejše vplival na poimenovanja sodobne gasilske opreme.

Slovar pojmov s področja varstva pred požarom, RRN 05/2002, 88 strani (avtorji Bojan Grm, Petra Lončar, Špela Gruden, Žiga Hajduković)

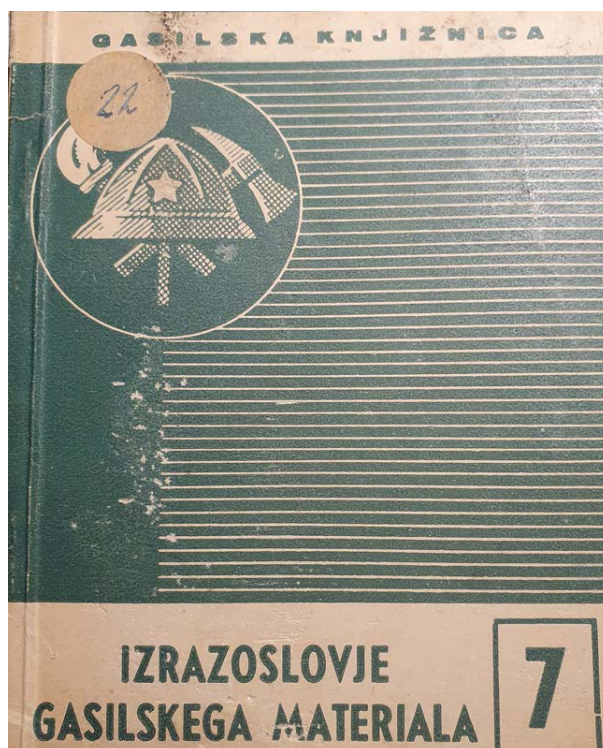
Ob prevajanju mednarodnih standardov in zaradi potreb po dosledno uporabljeni terminologiji je kot rezultat razvojno-raziskovalne naloge Analiza in

²¹ V Terminološki svetovnici, ki od leta 2013 deluje na Inštitutu za slovenski jezik, v odgovorih priporočeni termin utemeljimo z enim izmed sedmih terminoloških načel. Vsebinska ustreznost se kaže zlasti v primerni izbiri poimenovanja, ki kaže na povezanost s pojmom.

Slika 4: Med obema vojnama je precej gasilske strokovne literature izhajalo v srbohrvaščini. Na sliki je priročnik za izdelavo požarnih načrtov iz leta 1936.

Figure 4: Between the two wars, a significant amount of firefighting technical literature was published in Serbo-Croatian. The picture shows a manual for developing fire plans from 1936.

Slika 5: Izrazoslovje gasilskega materiala, 1953, je predpisalo obvezno uporabo nekaterih poimenovanj, ki se niso nikoli zares prijela.

Figure 5: *Izrazoslovje gasilskega materiala* (English: *The Terminology of Firefighting Equipment*), 1953, prescribed mandatory use of certain terms, which never really caught on.

primerjava pojmov s področja varstva pred požarom nastal tudi slovar. Največja pomanjkljivost danes je, da slovar ni več javno dostopen, saj spletne strani, na katerih je bil objavljen, ne delujejo več. Druga slabost je bila zaščita dokumenta, ki je omogočala iskanje po dokumentu z namestitvijo posebnega programa, ki pa z razvojem programske opreme ni več deloval, zato je bilo omogočeno samo iskanje s pomikanjem po dokumentu. Metodološko je bil slovar pripravljen kot tisti del terminologije, ki se pojavlja v standardih s področja požarne preventive, vsebuje pa tudi kar nekaj osebne in skupne varovalne opreme, gasilskih priprav, vendar sistematično ne pokriva celotnega gasilstva. Prav zato se je ves čas kazala potreba po slovarju, ki bo celovito predstavil gasilsko terminologijo. Pomembna prednost je štirijezično izhodišče slovarja, in sicer so poleg slovenščine na voljo še angleščina, francoščina in nemščina, vendar niso vedno navedeni ustrezniki v vseh jezikih.

Tujejezični terminološki viri, ki so vplivali tudi na slovensko gasilsko terminologijo

International technical fire service dictionary, CTIF, 1971, Unisaf, 424 strani

Tiskani slovar, ki ga je izdala Mednarodna gasilska organizacija CTIF, žal nima kolofona. Letnica izdaje je zapisana na spletu in smo jo privzeli. Glavni avtor je nekdanji predsednik CTIF, v času izida podpredsednik te organizacije, inž. Franz Havelka, sicer poveljnik avstrijske gasilske zveze. Temeljno vprašanje avtorja je bilo, koliko terminov vključiti in kakšna naj bo njihova razvrstitev. Da odgovor ni preprost, potrjuje uvodni zapis, da gasilstvo ni definirano tako kot fizika ali elektrotehnika, prav tako pa so v slovar nameoma vključeni termini sorodnih strok, zlasti kemije in gradbeništva, ki jih gasilci pri svojem delu uporabljajo. Pri upoštevanju vrstnega reda je avtor zelo nasprotoval abecedni razvrstitvi iztočnic,²² zato se je odločil za sistem univerzalne decimalne klasifikacije (v nadaljevanju UDK). Slovar je razdeljen na 19 poglavij (npr. gorenje, požar, metode gašenja, organizacija gasilstva itn.) in vsebuje 826 terminov, ki so znotraj poglavij razvrščeni, kot če bi imeli pripisano oznako UDK. Štirje uradni jeziki CTIF – angleščina, nemščina, francoščina in ruščina – imajo poleg terminov v nekaterih primerih²³ navedene tudi definicije, nato

pa sledijo ustrezniki v še 18 drugih jezikih, in sicer v esperantu,²⁴ nizozemščini, norveščini, švedščini, danščini, italijanščini, romunščini, španščini, portugalščini, poljščini, češčini, srbohrvaščini,²⁵ grščini, turščini, madžarščini, finščini, japonsčini²⁶ in bolgarščini. Vsi termini niso navedeni v vseh naštetih jezikih, presenetljivo pa je vedno naveden ustreznik v esperantu.²⁷ V štirih uradnih jezikih so na koncu slovarja navedeni tudi abecedni sezname. Število jezikov je osupljivo, težava pa nastane, ko primerjamo angleški ali nemški izvirnik z drugimi jeziki. Pogosto gre za približne ustreznike ali opisne rešitve, npr. za nemško *blinder Alarm* je naveden opisni angleški termin *false alarm with good intent*, čeprav se uporablja samo *false alarm*, v srbohrvaščini pa sta navedena dva ustreznika, in sicer *pogrešna uzbuna* ter *pogrešna prijava*, pri čemer to nista popolna sinonima. Uporabnik mora torej precej dobro poznati sistem UDK ali vsaj pravi termin v enem izmed uradnih jezikov, da lahko najde več informacij, zaradi česar je slovar manj uporaben, kot bi lahko bil.

Lexikon der Feuerwehr, Wolf-Dieter Prendke, Kohlhammer, 2000, Nemčija, 438 strani

Leksikon je bil prvič izdan leta 1993. Glavni avtor in urednik Wolf-Dieter Prendke je bil dolgoletni poveljnik gasilcev v Stuttgartu. Leta 2000 so pripravili prenovljeno in dopolnjeno izdajo pod uredniškim vodstvom Hermann Schröderja. Leksikon velja za temeljno literaturo v nemščini na področju gasilstva. Leksikonski članki so obsežnejši in so razvrščeni po abecedi, posamezni sestavki so opremljeni tudi s slikovnim gradivom in preglednicami. Posamezne iztočnice so usmerjene na obsežnejše članke, pri čemer razmerje lahko nakazuje prednostni termin, npr. *Kommandant* → *Wehrführer* lahko usmerja na nadrejeni pojem, npr. *Explosionsgrenzen-Warngerät* → *Messgeräte*, kratice pa so usmerjene na razvezano obliko, npr. *MÜB* → *Mobile Übungseinrichtung Brandbekämpfung*. Leksikonske članke je pisalo več avtorjev glede na svoje ožje strokovno področje, zato je pri vsakem članku

²² Pomisleki so utemeljeni, saj naj ne bi nihče izmed glavnih uradnih jezikov imel prednosti pred drugim, abecedni red terminov pa bi bil seveda različen glede na izhodiščni jezik.

²³ V uvodu je zapisano, da definicij ni pri opremi, ker naj bi bilo jasno, kaj termin predstavlja, za definicije drugih pojmov pa ta odločitev ni jasna.

²⁴ Že v dvajsetih letih 20. stoletja so nekateri člani CTIF kot uradni jezik ali vsaj jezik na skupnih konferencah predlagali esperanto. Več v CTIF 2000.

²⁵ Danes tudi z vidika terminologije dva jezika, v času delovanja Jugoslovanske gasilske zveze pa je imela skupna terminologija tudi zaradi podobnosti z vojaško terminologijo, ki so jo slovenski gasilci usvajali v času obveznega služenja vojaškega roka, velik vpliv na slovenske termine.

²⁶ Od leta 2024 je šesti uradni jezik CTIF, poleg angleščine, nemščine, francoščine, ruščine in španščine, postala kitajska mandarinščina. Večjezičnost se zagotavlja s strojnimi prevodi.

²⁷ Odločitev za esperanto kaže na zavedanje odgovornih, da gasilstvo ne sme ostati domena lokalnega okolja, ampak sta varstvo pred požarom in varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami področji, ki presegata državne in jezikovne meje.

zapisana avtorjeva kratica. Poimenovanja oseb so navedena v moški slovnični obliki. Zaradi neurejenega prenosa materialnih avtorskih pravic nove izdaje ni, čeprav je povpraševanje po priročniku zelo veliko.

Fachwörterbuch Feuerwehr und Brandschutz, nemško-angleški in angleško-nemški slovar, Springer Verlag, Nemčija, 2021, 311 strani

Dvojezični slovar, ki je izšel pri založbi Springer, je nastal kot rezultat prevajanja monografije Kemija za gasilce (*Das Chemiewissen für die Feuerwehr*, Springer Verlag, 2019) in vsebuje več kot 7000 terminov v nemščini in angleščini. Slovar ne vsebuje definicij in pogosto so navedeni približni ustrezniki, zlasti na področjih organizacije pa tudi taktičnih postopkov. V slovarju je tudi nekaj nepričakovanih terminov, ki jih težko uvrstimo med gasilske, npr. *Bürolocher* (slovensko *luknjač*), ponekod pa ni vzpostavljenega pojmovnega razmerja med termini istega jezika, npr. v nemščini med *Feueralarm* in *Brandalarm* ter v angleščini med *fire alarm* in *fire signal*, saj uporabnik ne more vedeti, ali gre za sorodna, sinonimna ali celo povsem nepovezana pojma. Abecedna razvrstitev slovarja brez definicij ne omogoča preverjanja razmerij med poimenovanji, zaradi specifičnih poimenovanj, ki veljajo za nemško in angleško/ameriško ureditev gasilstva, pa lahko slepa uporaba ustreznikov v enem ali drugem jeziku povzroči šume v komunikaciji v tujem jeziku, zlasti nerojenim govorcem nemščine ali angleščine. Vseeno je slovar pomemben, saj prinaša sodobnejšo gasilsko terminologijo, zlasti na področju različnih gasilnih sredstev, nevarnih snovi in tudi aktivnih ukrepov varstva pred požarom.

Illustrated Dictionary of Fire Service Terms, National Fire Protection Association, Jones and Bartlett Publishers, ZDA 2006, 181 strani

Slovar prikazuje nabor terminologije, ki je uporabljen v nacionalnih požarnih kodih (angl. *National Fire Codes*). V uvodu je poudarjeno, da ga niso pripravili jezikoslovci leksikografi, temveč uredniki požarnih kodov. Vsebuje okoli 4000 terminov in definicij iz okoli 300 dokumentov. Avtorji poudarjajo, da so definicije v dokumentih rezultat skupnega dogovora, če je v več dokumentih definiran isti termin, pa je izbrana definicija, ki najprimerneje opisuje pojem. Slovar je urejen abecedno, posameznim sestavkom so dodana slikovna ponazorila, vsi sestavki imajo navedeno številko koda in leto izdaje. Čeprav ima slovar v osnovi pojmovni pristop, je zaradi svoje

povezanosti s temeljnim dokumentom manj razumljiv in je torej uporaben skupaj z osnovnimi besedili, poleg tega pa so določena poimenovanja izrazito povezana z ureditvijo gasilstva v ZDA, npr. *Chief Mate* označuje palubnega častnika (na krovu gasilskih plovil), neposredno odgovornega kapitanu, kar od uporabnika zahteva kar nekaj predznanja in se ne more samodejno prenesti v mednarodno sporazumevanje.

NFPA Glossary of Terms, 2024 Edition, National Fire Protection Association, ZDA 2024, 4885 strani

Veliki slovar, ki prinaša celotno ameriško terminologijo, vključeno v standarde NFPA, in definicije, je prosto dostopen na spletu (<https://www.nfpa.org/downloadable-resources/definitions/nfpa-glossary-of-terms>). Poleg definicij so navedeni dokumenti, v katerih je termin uporabljen in opredeljen ter v katerih se uporablja v enakem pomenu. Pogosto je navedenih več istih definicij, in sicer v primerih, ko je izšla novejša različica standarda, čeprav se definicija termina ni spremenila, npr. *90 Percent Diver* (slovenski približni ustreznik *pomožni potapljač*) s tremi popolnoma enakimi definicijami, uporabljen v standardih 1006 (2021), 1670 (2017) in 2500 (2022). Slovar vključuje tudi pridevnike, npr. *acceptable* (slovensko *sprejemljiv*), in termine drugih področij, npr. *bathroom* (slovensko *kopalnica*), kar se načeloma v področne terminološke slovarje ne vključuje. Prednost je obseg in popoln popis standardov, hkrati pa je vključeno tudi povsem splošno izrazje, npr. pridevnik *general*, ki ima zaradi svoje splošnosti več strani navedenih dokumentov, kar zmanjšuje preglednost in neposredno uporabnost (v mednarodnem okolju), saj se je treba zavedati specifičnosti ureditve gasilstva v ZDA.

European Glossary for Wildfires and Forest Fires, projekt Eufofinet, Interreg, 2012, 139 strani, angleška različica

Požari v naravi so zlasti na evropskih tleh že zgodaj spodbudili mednarodno sodelovanje in zato je razumljivo, da je nastalo več terminoloških projektov. Pri slovarju so sodelovali strokovnjaki iz 11 držav, tudi iz ZDA in Avstralije. Priročnik je razdeljen na tri dele, vsak izmed njih pa še na dodatna poglavja, v katerih so termini naštet po abecedi in vsebujejo obsežnejše definicije ter pri operativno-taktičnem delu tudi kratka navodila. Priročnik je zelo primeren za usvajanje in spoznavanje področja, veliko mednarodnih strokovnjakov pa kaže tudi določen konsenz pri uvrščanju terminov.

Obstaja še nekaj drugih, krajših tujih (zlasti angleških) spletnih slovarjev, ki vsebujejo zlasti terminologijo, povezano s požari v naravi, in jih v predstavitev ne bomo posebej vključili.

SKLEPNE MISLI

Gasilska terminologija v slovenščini nastaja že dlje časa. Nikoli ni bila neodvisna od sosednjih jezikov. Leta 2025 je pri Založbi ZRC izšel *Gasilski terminološki slovar*, ki je rezultat prizadevanj za samostojno slovensko

terminologijo na področju gasilstva. Soizdajatelja slovarja sta Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in Gasilska zveza Slovenije. Gasilski terminološki slovar predstavlja nabor uradnih poimenovanj in usmerja na termine, ki jih strokovnjaki najpogosteje uporabljajo, s čimer se preprečujejo *ad hoc* rešitve v danem trenutku pri prevajanju tuje literature ali prenosu znanja in izkušenj z mednarodnih usposabljanj. Znanstveni slovar je kazalnik razvitosti slovenske gasilske stroke, zaradi prostega dostopa pa omogoča spoznavanje pojmovnega sistema tudi tistim, ki gasilstva še ne poznajo ali bi ga šele radi spoznali.

Viri in literatura

1. CTIF-commission, 2000. The History of The International Fire Brigade Council and the CTIF 1900–2000. Hallein: Halleiner Druckerei Mayr. <https://ctif.org/sites/default/files/2021-01/100Years-CTIF.pdf>, 8. 7. 2025.
2. Digitalna knjižnica Slovenije, <https://www.dlib.si/>.
3. Faber, P., in Lopez-Rodriguez, C. I., 2012. Terminology and Specialized Language. V: Faber, Pamela (urednica), A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language, De Gruyter Mouton, Berlin, 9–31.
4. Feuerordnung für die Städte, und Märkte in Krain. Postava sa volo ognja v' mejstih, inu tergih na Krajnskim (1795). URN:NBN:SI:DOC-P3GXILIM from <http://www.dlib.si>.
5. Havelka, F., 1971. International technical fire service dictionary. CTIF, Unisaf.
6. Jemec Tomazin, M., 2007. Slovensko pravno izrazje od Habsburške monarhije do Evropske unije ali lus est ars. V: Orel, I. (urednica): Razvoj slovenskega strokovnega jezika, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, Ljubljana, 385–399. <https://www.centerslo.net/files/file/simpozij/sim24/Jemec.pdf>.
7. Jemec Tomazin, M., 2010. Slovenska pravna terminologija. Od začetkov v 19. stoletju do danes, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503958>.
8. Jemec Tomazin, M., 2024. Izzivi normiranja terminologije. V: S. Štumberger (urednica), Predpis in norma v jeziku, Obdobja 43, 139–146, Založba Univerze v Ljubljani, Ljubljana. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/664/chapter/3915>.
9. Jemec Tomazin, M., in Humar, M., 2013. Stilna zaznamovanost v terminoloških slovarjih. V: Žele, A. (urednica), Družbena funkcijskost jezika [na spletu]. Ljubljana. 173–179. <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=147652>.
10. Kamra.si: Slovensko poveljevanje. <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/slovensko-poveljevanje/>, 5. 6. 2025.
11. Merhar, I., 1886. Vadbni pravilnik za slovenske prostovoljne požarne brambe, Narodna tiskarna, Ljubljana.
12. NFPA Glossary of Terms. 2024 Edition, National Fire Protection Association. <https://www.nfpa.org/downloadable-resources/definitions/nfpa-glossary-of-terms>, 8. 7. 2025.
13. Oellig, M., 2023. Eine Sensation namens "Schlangenpumpe": Wie ein Tüftler die Brandbekämpfung revolutionierte. Geoepoche. <https://www.geo.de/wissen/weltgeschichte/wie-jan-van-der-heyden-feuerwehr-schlauch-erfand-34296954.html>, 24. 4. 2025.
14. Postave al sa popadno resloshenje, teh Postav, te ognenske, al Svetga Florjana bratovshne, katera je gor postavlena, u teh treh deshelah, na Stajarskim, Kranskim ino Koroshkim. natisnil Janes Leon, natislaviz, 1831. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KHAHPVSC>.
15. Prendke, W.-D., 2000. Lexikon der Feuerwehr, 3. izdaja, Kohlhammer, Stuttgart.
16. Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 (ReNPJP₂₁–25). Uradni list RS, št. 94/21. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO123>, 10. 5. 2025.
17. Schmiermund, T., 2021. Fachwörterbuch Feuerwehr und Brandschutz. Deutsch-Englisch/Englisch-Deutsch, Springer Verlag, Frankfurt am Main/Dortmund.
18. Smolej, M., 2023: Prostovoljna požarna straža, Jezik in slovstvo, letnik 68, številka 4, 191–202. DOI: <https://doi.org/10.4312/jis.68.4.191-202>.
19. Škrubej, K., 2017. Urađovalna slovenika in proces terminologizacije med ustnostjo in pisnostjo od srednjega veka do moderne dobe. V: Bjelčević, A., Ogrin, M., in Perenič, U. (uredniki), Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 367–375. DOI: <https://doi.org/10.4312/Obdobja.36.367-375>.
20. Žigon, T., Almasy, K., Lovšin, A., 2017. Vloga in pomen prevajanja učbenikov v 19. stoletju: kulturnozgodovinski in jezikovni vidiki, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana. <https://doi.org/10.4312/9789612379773>.